

Szigethy Gábor

MENNYIBE KERÜLT 1838-BAN EGY PISZKOS CIPŐA SZÍNPADON?

Még csak tervezgették a jobb elmék a Pesten létesítendő állandó magyar színházat, és Széchenyi István már aggódva figyelmeztetett arra, hogy nekünk nem hivalkodó *pompa-napi* palotára van szükségünk. „Ha már építünk színházat, építsünk nem felette nagyot, pompást s fényeset, hanem egy mérsékelt nagyságút s lehetőleg csinost és alkalmast. Ily módon színházunk némi irányban maradand egyéb kis kezdeteinkkel; sokkal kellemesb is lesz, mert abba nem *dologtalanul* ünnepként, hanem *dolog után* naponként fogunk mehetni.” (Széchenyi István: *Magyar Játékszínriül.* 1832.)

A döntésre hivatottak abban sem tudtak egyezsége jutni, hol emelkedjen az új magyar – nemzeti vagy pesti? – színház. Széchenyi István a Duna-partra álmodta a magyar teátrumot, a lelkesedő megyei urak az ingyen kapott külvárosi telken s hamarjában kívántak építkezni.

1837. augusztus 22-én megnyílt a pesti Magyar Színház. Igaz: jelentéktelen s fordított színdarabbal; igaz: az előadás előtti pillanatokban még mesteremberek kalapáltak, fúrtak, faragtak az alig elkészült épületben; igaz: nem volt jelmeztár, díszlettár, könyvtár; igaz: a keddi megnyitó előadás előtt szombaton érkeztek meg a színészek Pestre; igaz: sár és portenger övezte Thália pesti magyar otthonát – de a derék megyei urak elégedett-boldogan elmondhatták: akartuk a magyar színházat, s lett állandó magyar játékszín Pest-Budán.

1837. augusztus 22-én aki ott volt, önfeledten ünnepelt a pesti Magyar Színház nézőterén.

Aztán a függöny legördült, jöttek a hétköznapok. Hamar kiderült: a hazafiúi lelkesedés képes semmiből színházat emelni, de képtelen a felépült színházat eltartani. Fogytak a nézők, üresen ásítózott a nézőtér, elapadtak az adományok.

Thália magyar otthona kongott.

Alig egy éve igazgatót kerestek a születő jeles intézmény élére, de nem tolongtak a jelentkezők. Amikor Bajza József végül elvállalta az igazgatói posztot, inkább hazafiúi tisztességből, mintsem bölcs megfontolásból vette hátára a sok gonddal, kevés örömmel járó rangot, hivatalt. „Nekünk mindent alá kell rendelnünk ezen fő eszmének: nemzetiség, s mindent, s így a művészetet is, ennek gyarapítására használunk.” (Bajza József: *Szózat a pesti Magyar Színház ügyében*. Budán, 1839.)

A *szájhazafiak* – ahogy Széchenyi István nevezte az örökösen szájukat jártató tétleneket és kerékkötőket – lelkesedtek a boldogan *félreértett* gondolatért: „A józan gondolkodású hazafi nem megy a magyar színházba nagy művészek csudálására, hanem természettől veleszületett hazai érzésből.” (*Századunk*, 1840. január 23.) Az álnév mögé rejtőző Zerinváry Irma szavai bizonyítják: nem a 20. század találta fel a magyar narancsot, amely kicsi, fonnyadt, savanyú, de mert a miénk, s mert a felsőbbség is így akarja, szeretni kell!

Bajza József író, költő, szerkesztő, kritikus. Költeményeit, beszélyeit a közönség kedveli, az általa szerkesztett újságok, almanachok – *Auróra*, *Kritikai Lapok*, *Athenaeum* – közkedveltek, olvasottak. Igaz, színibírálatainak éles hangneme rendre vitát kavart, de a tollharcokból mindig Bajza József kerül ki győztesen. A dramaturgia és színházművészet kérdéseiben elismert szakember, természetes tehát, hogy amikor gyakorlati színházi embert keresnek a pesti Magyar Színház élére, elsőként és sokaknak jut eszébe Bajza József neve.

1837. július 26-án Bajza hosszas tusakodás után elfoglalja a színi direktori széket és szobát: megpróbál nem csupán hazafias, de magyar és színvonalas színházat csinálni csorba jogú fővárosunkban. Ez soha nem lesz könnyű feladat Pest-Budán, 1837-ben különösen nem az. A vándor- és faluzó-színészekből, „fatengelyes bandákból” verbuválódott pesti társulatban nagy a rendetlenség, mindenki magát gondolja legkülönbnek, legfontosabbnak. Sok színész *csak* hazafi. Sok hazafi *csak* színész.

Az újdonsült színi direktor úr feledve édes-bús hangú költeményeit, beszélyeit, szegre akasztva egy időre kritikusi kardját pénzemberekkel és politikusokkal tárgyal, rosszul felszerelt színházüzemet igazgat, őt válasza sem méltató színésznőkkel levelez, szigorú rendszabályokat vezet be, pontos házirendet fogalmaz. 1837 őszén papírra veti *A pesti magyar színésztársaság törvényeit*.

„1. Minden társaságnak rend a lelke, mely nélkül sem nem munkálódhatik, sem munkálódásiban egybehangzás nem lehet. A rend

fenntartására törvények szükségesek, világosak, félre nem magyarázhatók, melyeket a társaságnak minden tagja köteles tudni. A pesti Magyar Színháznál behozott törvények ezen könyvecskében vannak összeírva, s minden illető tagnak bizonyítvány mellett kiadva, hogy magát azok nem tudásával ne menthesse.

2. A színház igazgatósága el van tökéelve ezen törvényeknek egész komolysággal leendő fenntartására; azért figyelmítettnek a színház minden rendű tagjai, hogy magokat szorosán ezen törvényekhez tartásák, s ezeket úgy nézzék, mint a józan rend s a társaság s egyes tagok becsületének fenntartóit.

3. Ki ezen törvények valamelyikét áthágja, be fog vádoltatni, elítéltetni és büntettetni.

4. Büntetés négy féle van: kicsiny, közép, nagy és rendkívüli. A kis büntetés a vétket elkövetett tag félhónapi fizetésének minden forintjától egy krajcár; a közép: két krajcár; a nagy: hat krajcár; a rendkívüli: a félhónapi fizetésnek elvesztése, fennmaradván ezenfelül az igazgató fenyítése.” (Bajza József: *Szózat a pesti Magyar Színház ügyében*. Budán, 1839.)

A nevesebb aktorok havi hetven-nyolcvan forint fizetést kaptak. Nagy büntetésük így két forint negyven krajcár volt. Akkoriban egy hétig lehetett – igaz, nem fényűzően – ebédelni ennyi pénzből Pest-Budán. Büntetni természetesen csak társulati tagokat lehetett, s nem mindegyik ismert, népszerű színész vállalta a társulati kötelezettségekkel járó pesti szerződést. Kántorné például – aki kevesellte a neki felkínált fizetést – a színházi választmány kétszeri felszólítása és Bajza József udvarias levelei ellenére sem jelent meg 1837. augusztus 1-jén a pesti színházban.

Színésznek lenni akkoriban sem volt könnyű feladat: „12. Minden hónapban három nagy új prózai szerepet köteles a színész elvállalni, versben írottat egyet, kis szerepeket pedig, a szükség úgy hozván magával, még a játék napján is. Nagy büntetés.”

Minden hónapban *három nagy új prózai szerep!* Bajza József úgy döntött: aki ezt nem teljesíti, nagy büntetést fizet. Némely színész úgy gondolta: nagy büntetés minden hónapban *három nagy új prózai szerepet* eljátszani. És közben majd minden nap más és más darabban színpadra lépni.

Mutatvány a műsorrendből.

„1837. szeptember 13. Kisfaludy Károly: *Stibor vajda*. Bemutató előadás. Szeptember 14. Grammerstötter: *Árkádiai menyasszony*. Bemutató előadás. Szeptember 16. Frédéric: *Tolvajkulcs, vagy: A jutalmazás órája*.

Bemutató előadás. Szeptember 17. Josef Kilian Schickh: *Nőragadás az álorcásbálból*. Bemutató előadás. Szeptember 18. Schiller: *Haramiák*. Bemutató előadás. Szeptember 19. Karl Töpfer: *Amerikai*. Bemutató előadás. Szeptember 20. Raupach: *Saluzzoi Corona*. Bemutató előadás. Szeptember 21. Karl Töpfer: *Világ divatja*. Bemutató előadás.” (*Pesti magyar játékszíni zsebkönyv*. 1838.)

Sok a munka, sok a bemutató, kevés a pénz – ezért is nagy a fejetlenség s rendetlenség a színházban.

A kor népszerű, sok mindenről sokat író újságírója, Nagy Ignác például így számol be színházban szerzett élményeiről:

„Többször tapasztaltuk már, hogy a Nemzeti Színház közönsége a legszomorúbb jelenetekben is hangos kacajra fakad, ha történetesen macska sétál keresztül a színpadon; ezt barátságos intésül jegyezzük föl azon vígjátékírók számára, kiknek műveiben a közönség nem akar kacagni; ezek ugyanis jól teendik, ha ezentúl egypár macskát fognak zsákban készen tartani a színpalak mögött, miket aztán azon jelenetekben ki lehet majd eregetni, melyek által a szerző a közönséget kacajra akarja bírni, és meglesz a siker! Mert ugyan miért ne tenné meg az író ezt, ha a közönség az ilyesek látásában annyira gyönyörködik?” (*Buda-pesti Híradó*, 1846. december 22.)

Nagy Ignác azonban már néhány nap múlva, december 27-én kénytelen helyreigazítani önmagát:

„A színházi macskák ügyében azon fölvilágosítást kaptuk pótléku, hogy azok rendes conventionatus és tiszteletbeli egérfogók, melyek nélkül díszítményekben, ruhatárban stb. sok kár fogna történni. Reméljük tehát, hogy a t.c. közönség szívére fogja venni ezen méltányos körülményt, és nem nevetend többé ezen rendes macskák fölléptekor komoly jelenetekben. Egyébiránt nem ártana talán mégis valami egyenruhát kigondolni ezen hasznos állatok számára, mert így talán inkább fogná őket a pajkos közönség respektálni.”

Tény: macskákra vonatkozó színházi törvényt Bajza József nem fogalmazott; elégséges feladat volt számára a felesleges emberek kitiltása a színpadról: „60. Senkinek sem szabad a színpadra föllépni, ki oda nem tartozik. A rendező, ügyelő és őrmester minden oda nem tartozó személyért külön-külön kis büntetést fognak fizetni, fennmaradván ezenfelül az igazgató komoly megintése. 61. A színész, ki cselédét a színpadon megállani s ácsorgani engedi, ha miatta semmi zavar nem történék is, nagy büntetést fizetend. Ha az ily cseléd a színpalak közül kinéz,

a színész a nagy büntetést kettőztetve fizeti, ha ki is lép a közönség botránkoztatására, rendkívüli büntetést fizetend.”

A történelmi viharokat csodával határos módon túlélte hatalmas, kéziratos fólíáns (*A Nemzeti Színház Büntetőkönyve 1841-től*) tanúsága szerint: „Lendvayné cselédje átment a színpadon...”

Tehát a színházhoz tartozó macskák mellett a színésznőkhöz tartozó cselédlányok is jöttek-mentek előadás közben a színpadon, s nem átalottak kíváncsiskodni: a merészebbek kacéran a közönség elé is kiléptek. Feltehetően abban bíztak, csinos pofikájuk meghódítja a nézőket, s bár délután még karjukon a nagysága ruhájával, elemózsiás kosarával jöttek a színházba, estére, mint ünnepelet, új csillag távozhatnak a világot jelentő deszkákról. Bánatukra Bajza József nem volt elragadtatva az önjelölt csillagoktól, s igyekezett távol tartani a színpadtól a csetlő-botló kíváncsiskodókat, zajongókat. Nem tudni, mekkora sikerrel.

„46. Az öltözőszobákban s általában, valamint próbákon, úgy előadás előtt és alatt a legnagyobb csendnek kell lenni, hogy a játszó személyek nyugalmas lelkiállapotban maradjanak. Nagy zajjal beszélni, feleselni, illetlen kifejezésekkel élni, valamint ruhát poroztatni, csizmát tisztíttatni, vagy egyéb mocskosságot elkövetni nagy büntetés alatt tilalmas.”

Az ember ma már csak magában dörmögve töprenghet azon, vajon mire gondolt 1837-ben Bajza József direktor úr, amikor a színházban elkövetendő *egyéb mocskosságot* tiltotta, büntette.

A színházban, a színpalak mögött soha nem volt unalmas az élet. A festő-barát Orlay Petrich Soma szerint Petőfi Sándornak először akkor ment el igazán kedve a színészettől, amikor imádott hölgyét, a vándortársulat üdvöske-színésznőjét a pápai Griff vendéglő emeletének széles folyosóján „meglehetős zilált alsó ruhában” megpillantotta, épp akkor, midőn társnőjével civakodott egy darab vajjas kenyér miatt. Színésznők hiányos ruházatban lehetnek igen vonzóak, de ha kezükben egy vajjas kenyérral egymás haját tépik, ruháját szaggatják, hamar eltörik a varázs. Márpedig a pesti Magyar Színházban gyakorta előfordult hasonló eset. A kéziratos *Büntetőkönyv* számos történetet örökített az utókorra.

„1844. március 2. Pongrácz Teréz és Petrik előadáskor veszekedtek a színpadon és pofozódtak.”

Videofelvétel az esetről sajnos nem maradt fenn.

„1845. november 17. Nagyné fertelmes trágár szókkal élt mások jelenlétében.”

Fertelmes? Trágár? Lehet, hogy ma kötőszavak ifjú hölgyek és urak veszekedésekor az óvodában.

„1846. április 30. Czompóné és Vasné játék kezdete előtt a közönség szeme láttára nem csak összeveszekedtek, sőt verekedtek.”

Botrány, de nem *mocskosság*.

1843. május 29-én Piski Mari és Hilbert – nem tudni miért, a *Büntetőkönyvben* némely színésznek van keresztneve, másoknak nincs – *az előadáson kacérkodtak*, s a vádló szerint ez *botrány*. Mi történt? Kikezdett a színész a színésznővel? Vagy versenyt mutogatta magát két csupán csinosságával és nem tehetségével tündökölni képes színésznő? Sajnos soha nem fogjuk megtudni, miért s hogyan volt *botrány* a Nemzeti Színházban, amikor két színésznő *az előadáson kacérkodott*. Vajon mit csináltak? Mondjuk, ott ült az első sorban valamely tekintetes vagy méltóságos vármegyei előkelőség, s a színésznők szemérmetlenül kacsingattak felé. Netán valamelyik kacérkásan kivillantotta bokáját hosszú szoknyája alól, s erre a másik, csakhogy társnőjével szemben hátrányba ne kerüljön, formás térdét is megmutatta. Látva ezt az első, tette ugyanezt, s perdült is egyet, repüljön magasra az a szoknya! De ez még nem *botrány*, csupán szemet gyönyörködtető látvány. Ám ha a nézőtérben ülők tapsolni kezdtek, netán hangos tetszésnyilvánítással bíztatták a két ifjú szépséget további látványos tettekre, s azok nem riadtak vissza újabb ötletektől...

Úgy látszik, Bajza József szigora sem segített. Pedig mindenre volt rendszabály. De hiába írta elő a direktor az illedelmes, jól nevelt, finom viselkedést, a színházi hölgyek, urak gyakorta hajba kaptak. S ha nem volt kéznél színészkolléga, idegességüket csillapítandó, bántották a fodrászt vagy az öltöztetőt. Hiába tiltotta a szabály! „48. A hajfodrászt vagy öltöztetőket durva kifejezésekkel illetni nagy büntetés alatt nem szabad.” Pletykálkodni, rágalmazni még úgy sem: „56. Ki az intézet vagy annak tagjai ellen nyilvánosan beszél, rágalmaz, azoknak becsületét sértegeti és hitelét kisebbíti, s panaszait nem az igazgatónak adja elő, hanem a két városban [Pesten és Budán] terjesztgeti híreit, rendkívüli vagy nagy büntetést fizetend, a vétekhez mérsékelve; hasonlólag az is, ki valamely nyilvános botránkozató bűnt, milyen a részegség, garázdálkodás stb. követend el.”

Érdekes lenne tudni, a *részegeskedés* és *garázdálkodás* mellett mi volt az a *stb.* bűn, amit színészeink akkortájt gyakrabban elkövettek. A direktor úr, amikor színpadi és színházi törvényeit fogalmazta, mindenesetre

tudta, mit tilt, s hogy a színházban a legfontosabb az előadás; rendnek, fegyelemnek elsősorban a színpadon kell lennie. De hát úgy látszik, művészeink még járatlanok voltak a színpadi fegyelemben és eleganciában, mert erre vonatkozó szabályokat is kénytelen volt megfogalmazni Bajza József direktor úr: „44. Színpadon alig van valami szembetűnőbb, mint a lábbeli tisztátlansága; ki mocskos lábbelivel vétetik észre, fizeti a kis büntetést. Itt a vádlás a sűgő kötelessége lészen.”

A sűgő látja legközelebbbről a színészek és színésznők lábát, természetes, hogy a piszkos cipellőket, sáros csizmákat neki kell az igazgatónak jelentenie. De hát létezik olyan színésznő, létezik olyan nő, asszony, leány, hajadon, aki férfitársaságban megjelenne pucolatlan cipőben? Minden nő tudja, kecses mozgásuk közben lábukra, kacér bokájukra figyel a férfinép, miért rontaná a látványt egy mocskos lábbelivel?

Bajza direktor úr szigorú volt, megelőzni kívánta a bajt – gondolhatnánk, de aztán belelapozva a korabeli hírlapokba, Nagy Ignác sokaktól olvasott rovatában, a *Budapesti Hírharangban* az alábbi mondatra bukkanunk: „A működött színésznők egyikének azt sűgjük, hogy máskor tisztább cipőt és harisnyát használjon, mert csinos lába sok szemet magára von.” (*Budapesti Híradó*, 1845. május 22.)

Szóval mégis? Hiába prédikált és büntetett Bajza direktor úr, hiába fogalmazott szigorú színházi törvényeket, némely színésznők nem szégyellnek piszkos cipőben, koszos harisnyában belejteni a nagyérdemű elé. Mit nekik a huszonöt krajcár büntetés! És még az sem biztos, hogy ki kell fizetniük. Egy kacérkás bokának, bájos grüberlinek nagy súlya van az igazgató tanács tagjai előtt. Bajza József igazgató úr kénytelen megállapítani, hogy a választmány tiszteletreméltó tagjait időnként mintha az egész színházból csak a kacérkás bokák és bájos grüberlik érdekelnék.

„A választmány tagjai pedig – kiké a hatalom és dicsőség – azalatt, míg a talán buzgó igazgató izzad, fárad, éjt nappallá teszen, igen kényelmesen érzik magokat. Fitymálnak minden dolgaiban; ők magok a legszigorúbb bírák; semmivel megelégedve nincsenek, s gyakran történik, hogy az igazgatónak tulajdonítják vétkül, mit magok határoznak. Munkában nem igen erőltetik meg magokat; gyűlésbe akkor mennek, midőn kedvök jó, midőn jobb mulatságot nem tudnak találni, mert mulatságot ezen foglalatosság is nyújt nekik; ha eljöttek, ti. összeülnek, s mindenről beszélnek sokat, csak arról nem, amiért gyűlés tartatik: az intézet ügyeiről. Sokszor, ha a legkomolyabb kérdés van vitatkozás alatt,

elhagyják azt, s arról értekeznek: ez vagy amaz színésznőnek milyen deli alakja, szerelemteli dévaj szemei vannak, milyen kerekded tagjai, sugár termete stb. efféle, a hely és tárgy komolyságához éppen nem illő hitványosságokról. Egy tárgy van, melynél igen érdekelteknek látszanak; midőn két színésznőnek egymással, vagy színésznőnek színésszel van pöre. Ilyenkor az igazgató urak nagy szenvedéllyel szólnak, néha közel vannak az összekapáshoz, s a dolog vége az, hogy a színész és színésznő közti pörben mindig a színésznő, a két színésznő közöttiben pedig mindig a szebbik nyertes. S ez aztán színházi fenyíték és igazságtétel!” (Bajza József: *Szózat a pesti Magyar Színház ügyében*. Budán, 1839.)

Mennyibe kerül egy piszkos cipő, elmocskolódott harisnya a színpadon? Elvben huszonöt krajcár. De ha *deli alakú, szerelemteli dévaj szemű, kerekded* idomú színésznő viseli, könnyen eltekintenek e kicsiny büntetéstől. Vagy akad lelkes pártfogó, aki boldogan kifizeti a vétkes művésznő helyett a bírságot.

Lehet, hogy Bajza József és Nagy Ignác együtt sem voltak oly furfangosak, mint némely kezdő színésznő? Bírság? Jó akaratú sűgás? A puccos színésznők között a színpadon megjelenik egy ifjú gyönyörűség félretaposott sarkú, piszkos cipőben: mindenki az ő formás lábát figyeli. Előadás után a sűgó jelent, az igazgató büntet, az ifjú tehetség pedig barátainak, pártfogóinak panaszkodik: hiába tehetség, hiába szépség, divatos cipőre, csábos harisnyára neki nem telik, s e hiányokért is őt sújtják büntetéssel. Mindig akadt, mindig akad művészetpártoló finom úr, aki megértően hallgatja az ilyen panaszt. S még aznap szíve hölgyével végiglátogatja Pest város legrangosabb cipésmestereit!

Bajza József hamar megunt a *deli alakú, dévaj szemű, kerekded* idomú színésznők s az önmaguk nagyságától megittasult operasztárok fegyelmezését. A színházba járó szájhazafiak locsogását, akiket csupán a színésznők kivillanó bokái képesek felizgatni a nemzeti teátrumban. A felelőtlenül ostobaságokat firkáló újdondászokat, akik mindenbe belekotyognak, s mindenkinek – színésznek, színháznak, hazának – minden leírt szavukkal ártanak.

Csató Pálnak levélben, 1838. január 30-án így panaszkodott: „Én ennek a színháznak pénztárnoka, gazdája, rendezője, kancellistája, tisztartója, díszítője, ruhagondviselője, egy szóval *sclávja* vagyok...”

Tegyük hozzá, mindezt évi ötszáz forint fizetésért. Az operaénekesnő Schodelné fizetése ekkoriban évi hatezer forint. Még egy év sem telt el, s 1838. június 5-én Bajza József lemondott színházigazgatói megbízatásáról.

János öccsének írott levelében így indokolja elhatározását: „Én a pesti színház igazgatásáról lemondottam, mert a vármegye bölcs uraival nem férhettem össze. Most ők lássák, mi történik a színházzal. Én azt hiszem, hogy részvényestársasági direktiójuk nemsokára megbukik, mert bolondabb direktiót, mint ez az övék, képzelni sem lehet.” (*Philologiai Közlöny*, 1896.)

Bajza József író volt, költő, szerkesztő, kritikus. Reformkorunk szellemi életének egyik vezéralakja. Írásai, könyvei, az általa szerkesztett *Athenaeum* irodalmi és társadalmi közéletünkben tekintélyt, rangot vívtak ki számára. Irodalmi, színházi vitákban állta a sarat vígan, vitézül. De nem volt kedve évekig arról vitatkozni: mennyibe kerül egy piszkos cipő a színpadon.

Hamar rádöbbsent: ezt az egyszerű kérdést a színház varázslatosan sokszínű, sokfonatú világában, s különösen a gyerekcipőben botorkáló pesti Magyar Színházban nem is olyan könnyű megválaszolni!

Színházban azóta sem lehet mindig tudni, hogy a bájos hölgy, aki csábosan lenge öltözékben belibeg a színpadra, mit keres ott? S azt még kevésbé: mennyit?

Ha piszkos a művésznő cipője, a közönség a formás bokák látványával vigasztalódik. Az is színház, nemcsak a Shakespeare-tragédia!

Bajza József azonban a színházban jobban kedvelte a női bokáknál a drámaírók remekműveit. Nem maradt más választása, visszavonult az irodalmi élet sáncai mögé.

De csak a felelőtlen választmányi tagokkal, fegyelmezetlen színészekkel, csáberejükkel parádézó színésznőkkel vívott meddő csatáktól búcsúzott.

Kifényesítette korábban szegre akasztott kritikusi kardját, íróasztalához ült, röpiratot, *szózatot* fogalmazott az éppen hogy megszületett, *láb-
ra kapni nem tudó* pesti Magyar Színház megmentése érdekében.

„Én dolgozom folyvást színházi munkámon, meddig hazajössz, alkalmasint elvégzem, s talán akkor már nyomatni is fog. Nem képzeled, mi sok gyönyörűséget ad nekem annak tudása, hogy munkás vagyok és munkámban folyvást haladok. Ha dolog nem volna a világon, én megunnék élni.” 1839. augusztus 25-én írta e levelet feleségének Bajza József. Néhány nappal később, szeptember 8-án az irodalom- és színházbarát Bártfay László fontosnak tartotta naplójába följegyezni: „Vörösmartyhoz tértünk be, hova Bajza is jött nemsokára, s kéziratban lévő, nemsokára elkészülendő munkáját a magyar színházról annak állapotja,

viszonyai s létesíthetése felől majd egészen fölolvása előttünk. Sok helyes igaz nézetet fejt ki; de amit mond, soknak fog fájni. Azonban véleményem szerint jól teszi: mert jobb egyszerre dönteni el a dolgot, mint nyavalyogni...”

Bajza József sok színházi emberre haragudott.

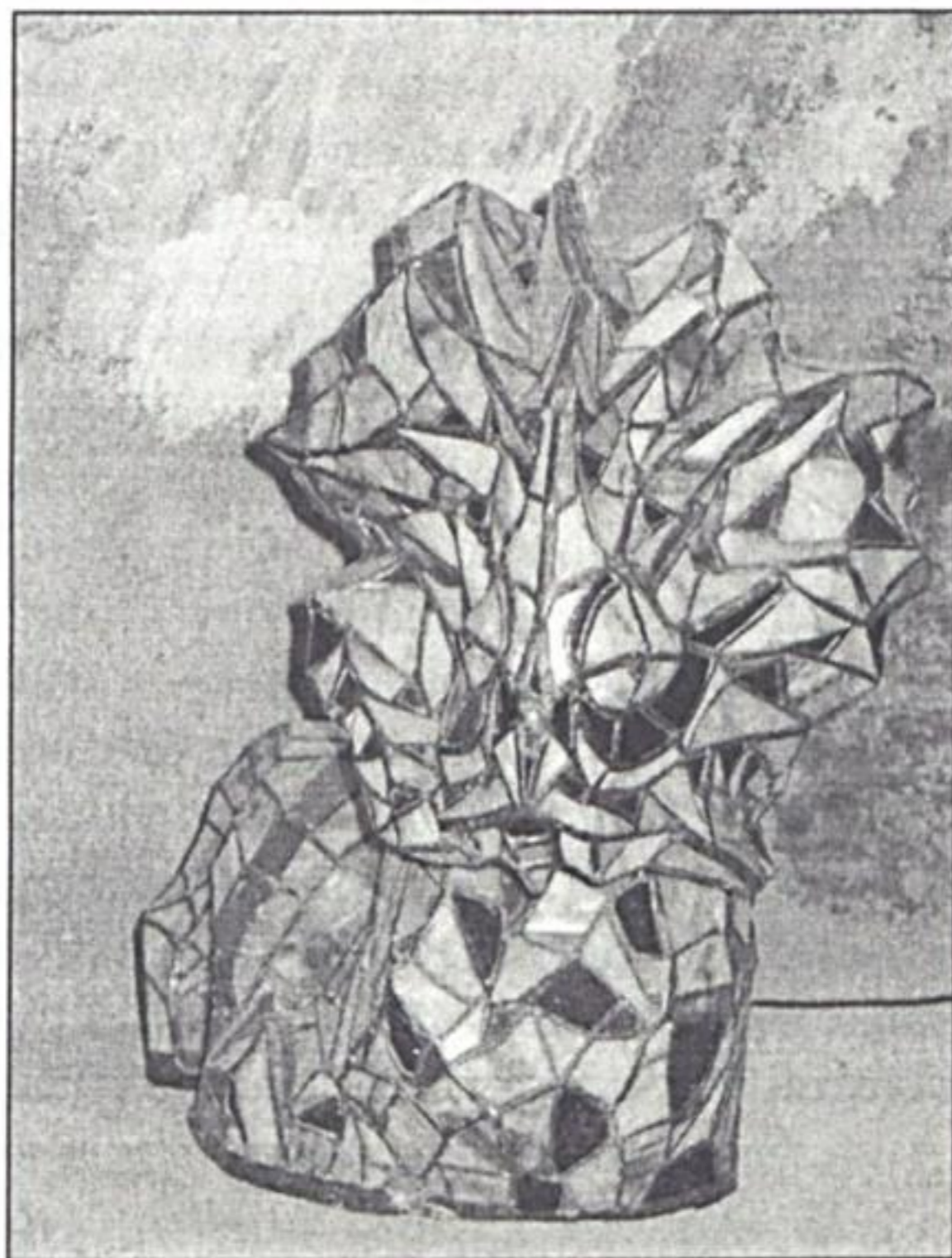
Sok színházi ember haragudott Bajza Józsefre.

De reformkori magyar volt: használni akart, nem ragyogni.

„Azáltal ritkán használunk, ha igazságokat mondunk ki, tanításokat osztogatunk: sokkal inkább avval, ha izgatunk, problémákat állítunk, ellentmondásokat gerjesztünk, érzésekhez szólunk. Az utat meg lehet ugyan mutatni, de menni mindenkinek magának kell.” (Bajza József: *Töredékes gondolatok. Athenaeum, 1837–1842.*)

A mese így kerek: kilenc év múltán, 1847. június 28-án néhány hónapra ismét Bajza József lett a Nemzeti Színház igazgatója. Használni akart. Amikor kellett, csatasorba állt.

Aztán kitört a forradalom...

Tünetemény